

چرا مقاله بخوانیم؟

جعفر ربانی

تصویر گر: میثم موسوی

حوزه‌های محدود، صرف‌نظر از تألیف کتاب، پاره‌ای از آثار خود را در صفحاتی کمتر به نام رساله یا جزوه یا گزاسه می‌نوشتند. اما در آن زمان، هم به خاطر نبودن صنعت چاپ و هم بی‌سوادی عمومی، این رساله‌ها در تعدادی محدود یا معدود نوشته می‌شدند و تنها به دست خواص می‌رسیدند. لذا تأثیر فراگیر و عمومی نداشتند. اما وقتی چاپ آمد و نوشتن برای عموم مردم نیز طرفداران و خواهندگان یافت، و به‌ویژه مطبوعات و روزنامه‌ها هم به میدان آمدند، مقاله‌نویسی هم باب شد و جایگاه مهمی پیدا کرد و نویسندگان بزرگ و حتی فضلا و طلاب حوزه‌های علمیه، به آن اقبال نشان دادند. مقاله‌نویس شدند و مجلات پر از مقاله خود را منتشر کردند. اما مقاله چیست؟

ندارم. برعکس، می‌خواهم بگویم که کتاب به جای خود، اما مقاله خواندن بیشتر می‌تواند افق دید و نگاه مردم را نسبت به وضعیت خود و پیرامون خود ارتقا دهد و بر آن‌ها تأثیر بگذارد.

به‌ویژه اگر این خوانندگان معلمان باشند؛ که طبعاً این خواندن آن‌ها بر دانش‌آموزان هم مستقیم یا غیرمستقیم تأثیر خواهد گذاشت. اما اول ببینیم مقاله و جایگاه آن در نوشتن چیست.

مقاله‌نویسی شیوه‌ای در نوشتن یا نوعی از نوشتار است که از رهگذر تعلیم و تربیت نوین به جامعه ما رسیده است. بنابراین، تاریخچه آن به عصر مشروطه باز می‌گردد.

پیش از آن البته ما خود به نحوی مقاله‌نویسی داشتیم و پاره‌ای از علما و دانشمندان، در

حتماً شما هم این را زیاد شنیده‌اید که معمولاً در یک مسابقه یا مراسم فرهنگی مجری از کسی می‌پرسد: «آخرین کتابی که خوانده‌اید، چه کتابی بوده است؟» ولی هیچ‌وقت پرسیده نمی‌شود که: «آخرین مقاله‌ای که خوانده‌اید چیست؟» این نشان می‌دهد که هنوز در میان کتاب‌خوان‌های ما، مگر اندک، مقاله خواندن به سنت یا فرهنگ تبدیل نشده و ارزش خود را به دست نیاورده است. پس شما حق دارید اگر با دیدن عنوان بالای این نوشته بگویید در این وانفسای کتاب‌نخواندن یا فقر کتاب‌خوانی، نویسنده این مطلب می‌خواهد فاتحه همین مقدار کتاب‌خوانی را هم بخواند و عطای آن را به لقای مقاله‌خوانی ببخشد! اما چنین نیست و بنده چنین قصدی

مقاله

مقاله نوشته‌ای است نه چندان طولانی و بلند راجع به یک موضوع منفرد و محدود که نویسنده آن را بر اساس اصول و معیارهای علمی و منطقی حوزه مورد نظر - مثلاً حوزه تاریخ، فیزیک یا شعر تشریح و تبیین می‌کند. مقاله ویژگی‌هایی دارد که آن را از کتاب متمایز می‌سازد:

- حجم آن نسبت به حجم کتاب اندک است و معمولاً در یک نفس می‌توان آن را خواند.

- زبان مقاله معمولاً ساده و سالم است. از زبان کنایی و استعاری یا بیان احساسات و علاقه‌های شخصی در آن استفاده نمی‌شود و مجال فضل‌فروشی نیز در آن کمتر است.
- عنوان مقاله، اگر دقیق انتخاب شود، به خودی خود به مثابه گزاره‌ای خبری، محتوای خود را فاش می‌سازد.

- امکان انتشار مقاله بیشتر و آسان‌تر است، زیرا مقالات را عموماً مطبوعات و مجلات منتشر می‌کنند.

- مقاله‌نویس معمولاً خود را بیشتر از نویسنده کتاب در معرض دید و قضاوت خواننده‌اش قرار می‌دهد.

- مقاله اصولاً نوشته‌ای انتقادی است، زیرا نویسنده‌اش حرفی دارد که می‌خواهد بزند، و به عبارت دیگر مدعی است. پس خواننده نیز حق دارد به نوشته او به دیده انتقاد نگاه کند.

مقاله‌خوانی

گفتیم مقاله‌نویسی از مظاهر تمدن جدید است. به همین دلیل باید گفت، جهان مقاله، که مقاله و مقاله‌نویس و خواننده مقاله را شامل می‌شود و نیز مطبوعات که سهم اصلی را در انتشار مقاله به عهده دارند، جهانی پویاتر از جهان کتاب است؛ هر چند ممکن است لزوماً، به لحاظ معنا و غنای محتوایی، غنی‌تر از جهان کتاب نباشد، که نیست.

جهان مقاله بازتاب چهره جهانی است به شدت متحول، که امروزش با دیروزش یکی نیست و هر زمان در کار ابداع و ایجاد اندیشه یا عملی جدید است.

بنابراین، کسانی هم که این جهان را از نظر علمی و معرفتی و شناختی، بیشتر احساس می‌کنند، باید به این بعد فرهنگی تمدن جهان جدید بیشتر رغبت نشان دهند

- هر مقاله چشم‌اندازی تازه - اگر چه محدود - درباره یک موضوع یا مطلب به خواننده نشان می‌دهد که به او امکان می‌دهد نسبت به کتاب بیشتر ببیند و تفکر کند.

- مقاله در هر حال از طراوت و تازگی بیشتری نسبت به کتاب برخوردار است، حتی اگر موضوع آن تازه نباشد و به مطلبی قدیمی بپردازد.

- بسیاری از موضوعات را که قابلیت کتاب شدن ندارند، به راحتی می‌توان در قالب مقاله ارائه داد.

در اینجا عنوان‌های چند مقاله مشهور و نویسندگان آن‌ها را می‌آوریم که در هر یک می‌توان پاره‌ای از ویژگی‌های یاد شده را ملاحظه کرد:

- ایران را چرا باید دوست داشت؟ (محمدعلی فروغی)

- یک روز در سمرقند (محمدعلی اسلامی ندوشن)

- تربیت نسل جوان از نگاه دانشمندان پیشین (دکتر سید جعفر شهیدی)

- دگرگونی زبان فارسی در برخورد با تهران مدرن (داریوش آشوری)

- ریشه تاریخی ضربالمثل «به مشروطه‌اش رسیده» چیست؟ (محمد مهدی پرتوی)

- اصول تعلیم و تربیت در نظام فکری ژان ژاک روسو (احمد سمیعی گیلانی)

- تأملی در باب اقتباس تمدن غربی

(غلامعلی حداد عادل)

- درسی که از بهار باید آموخت (مرتضی مطهری)

مقاله‌نویسی بسیار بیشتر از کتاب در توسعه علوم و فناوری‌ها نقش ایفا کرده است و در دانشگاه‌های بزرگ جایگاه مهمی دارد. برای مثال، آغاز کار عظیم آلبرت اینشتین که جهانی را در نوردید، از سه مقاله علمی آغاز شد که در جوانی نوشت. آن سه مقاله عبارت بودند از «ماهیت نور»، «واقعیت اتم‌ها» و «فضا و زمان». مقاله اول بعدها برای وی جایزه نوبل آورد (۱۹۲۱) و مقاله سوم به تدوین نظریه نسبیت انجامید که دگرگونی اساسی در نگاه بشر نسبت به جهان هستی به وجود آورد. شاید همین نمونه‌ها سبب شده‌اند که در جهان غرب شبکه مقالات علمی به نام مؤسسه اطلاعات علمی یا ISI (Institute for Scientific Information) تأسیس شود که خود را همچون ماهی‌گیری بر سراسر اقیانوس علم گسترده است. و با وجهی که برای خود دست و پا کرده است، سیل مقالات علمی را از گوشه و کنار جهان دریافت می‌کند. بدیهی است این کار امکان بزرگی برای مجامع علمی جهان غرب فراهم می‌کند تا از دستاوردهای یکایک صاحبان اندیشه و خلاقیت در کره زمین بهره گیرند.

این در حالی است که کتاب‌ها نمی‌توانند از چنین قابلیت و ظرفیتی برخوردار باشند.

مقاله‌نویسی و مقاله‌خوانی می‌توان گفت، مقاله‌نویسی همواره وضعیت بهتری از مقاله‌خوانی داشته است. شاهد آن مجلات عمومی و علمی طراز اولی است که در چندین دهه گذشته، به‌ویژه از وقتی دانشگاه‌ها و مدرسه‌ها توسعه یافتند، منتشر شدند و نقش مؤثری در افزایش آگاهی عمومی و علمی جامعه ایفا کردند.

پیرو همان وضعیت بود که دایرةالمعارف‌نویسی و تولید فرهنگ‌نامه‌ها هم، به‌ویژه در چهار دهه اخیر، رونق گرفت، چراکه دایرةالمعارف‌ها و فرهنگ‌نامه‌ها هم چیزی جز مجموعه مقالات مفصل در رشته‌های گوناگون نیستند. با وجود این، مقاله‌خوانی، همان‌طور که در ابتدای این سخن گفتیم، پایه‌ای مقاله‌نویسی رشد نکرده است. ما در این زمینه به شدت به ایده‌ها و راهکارهای تازه احتیاج داریم.

و اینان عبارت‌اند از معلمان، دانشجویان، استادان، کارشناسان در همه زمینه‌ها، و به‌طور کلی شهروندانی که دغدغه‌هایی فراتر از زندگی تکراری و روزمره دارند.

در اینجا به معلمان تأکید می‌کنیم، زیرا اینان هستند که با پویاترین و خلاق‌ترین و زنده‌ترین بخش جامعه نه‌تنها سروکار دارند، بلکه وظیفه دارند چشم آن‌ها را به جهان آینده بگشایند؛ همان جهانی که گفتیم امروزش با دیروزش یکی نیست.

مقاله‌نویسی و مقاله‌خوانی یکی از ابزارهایی است که در این راه به کار می‌آید. در واقع، امروزه در جهان، پیشرفت و توسعه علمی از طریق «مقالات علمی» محقق می‌شود و زمینه مقاله‌نویسی و مقاله‌خوانی را باید در مدرسه ایجاد کرد و نه در دانشگاه؛ زیرا در دانشگاه دیگر فرصت نیست.

با یک برآورد اجمالی از وضعیت